

שמחים לשמרו ולערב עירובו
 זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו

קונטרס

בִּירְדָּה הַשִּׁטָּה

בענין עירובין בעיירות גדולות

נערך בעזהשי"ת
 ע"י אחד הרבנים שליט"א

לעי"נ ר' אברהם ב"ר צבי יעקב
 נלב"ע ד' אדר תשנ"ט לפ"ק

פרק א

באיזה ענין אפשר להתיר רה"ר ע"י צורת הפתח

א. בשו"ע סי' שס"ד סעיף ב' רשות הרבים עצמה אינה ניתרת אלא בדלתות, פירוש דכדי להתיר רשות הרבים דאורייתא^א, לא מהני שיעשה צורת הפתח, אלא בעינן דלתות דוקא, ורק ברה"ר דרבנן מהני צורת הפתח להתירו.

^א בשו"ת משכנ"י סי' ק"כ (דף ק"י) כתב דאפי' אינו רה"ר מה"ת, כל שבקעי ב"י כל בני העיר, אינו ניתן אלא בדלתות נעולות בלילה, ולפי דבריו אינו מועיל צוה"פ אפילו בעיירות קטנות שאין בהם ס"ר, באותן החובות דבקעי בהן כל בני העיר, אבל ע"י שו"ת בית אפרים סי' כ"ז (דף מ"ו בד"ה אך אל זה אביט) שדחה דבריו, וכוות"י נהגו כל בית ישראל הלכה למעשה בכל מקומות מושבותיהם, להתיר בצוה"פ אפילו אי בקעי ב"י כל בני העיר, אם אינו רה"ר מה"ת.

ואמנם ע"י בשו"ת אג"מ סי' קל"ט שיצא לדון בדבר החדש דאם בקעי ב"י רבים כמו ברה"ר גמור, בעינן דלתות (והיינו לכל מר כדאית לי, דלפי הפוסקים דבעינן ס"ר לרה"ר גמורה, אז אם יש בקיעת ס"ר בעינן דלתות, ולהסוכרים דברה"ר גמורה לא בעינן ס"ר אז גם בבקיעת רבים גרידא בעינן דלתות) ואפילו אם חסר א' מתנאי רה"ר, והוי כרמלית, מ"מ בעינן דוקא דלתות, דכל שבקעי ב"י רבים כמו ברה"ר גמור הוא בכלל החומרא דרבנן להצריכו דלתות, ואפילו חסר שאר תנאי רה"ר, וע"י בסי' ק"מ שכ"כ לענין אם חסר תנאי מפולש, ובתשובה להגר"מ קליין שליט"א הנדפס בספר אום אני חומה, כתב לענין עיר המוקף במחיצות, דמ"מ בעי דלתות אי יש שם בקיעת ס"ר וכ"כ באג"מ חלק ח'.

אך בדבר הזה לא מצינו לו חבר, דע"י בשו"ע הרב סי' שס"ד סעי' ד' שכתב להדיא דרק ברה"ר גמורה שיש בו כל תנאי רה"ר בעינן דלתות ודל: "מד"ס אין צוה"פ מועלת לרה"ר גמורה אם נשלמו בה כל תנאי רה"ר שנת' בסי' שמ"ה, הרי להדיא דאם חסר א' מתנאי רה"ר, ואינו רה"ר מה"ת מהני שפיר צוה"פ ולא בעינן דלתות, וכן כתב להדיא גם במ"ב סי' שס"ד ס"ק ה', וכן נקט בפשיטות בשו"ת אחיעזר ח"ד, עיי"ש שכתב אודות עיר פאריז, דאע"ג שיש בו בקיעת ס"ר מ"מ כיון שמוקף בג' מחיצות יכולים לערב ע"י צוה"פ, וכן הוא להדיא בשו"ת בית אפרים דף מ"ט ד"ה ועתה, דאם העיר מוקף מחיצות אפילו רחב ט"ז ויש בקיעת ס"ר דרך המחיצות, מ"מ מותר לערב ע"י צוה"פ במקום בקיעת הרבים עיי"ש, וכן משמע שם גם לענין תנאי מפולש משעל"ש ע"י דף מ"ה בד"ה ולפי"ז [דרק בפלטיא נתקשה שם איך מערבין בצוה"פ כיון דבפלטיא לא בעינן מפולש משעל"ש, אבל בדרכים שאין בני"א מתקבצים שם אלא עוברים, ובעינן מפולש משעל"ש, בזה משמע דאתי שפיר דמערבין בצוה"פ אפילו להפוסקים דלא בעינן ברה"ר ס"ר, ומוכח דכיון דחסר תנאי מפולש משעל"ש יכולים לערב בצוה"פ עיי"ש ודו"ק], והיוצא לנו מכל הנך פוסקים דאם אינו רה"ר גמור מה"ת מהני שפיר צוה"פ ולא בעינן דלתות.

ב. ונחלקו הפוסקים ברבר, ו"א דהא דלא מהני צוה"פ ברה"ר דאורייתא, אינו אלא חומרא דרבנן, אבל מן התורה מהני שפיר צוה"פ להתיר רה"ר גמור, וי"א דמדאורייתא לא מהני צוה"פ להתיר רה"ר.

ג. ומעתה כאשר באנו לדון על איזה רחוב אם אפשר לתקנו ע"י עירוב של צורת הפתח, הרי לפי דעת הפוסקים הנ"ל (סעיף ב) שמן

ב ושורש מחלוקתם בזה נחלקת לתרתי: חדא אי קי"ל כרבנן (עירובין כ"ב ע"א) דלא אתי רבים ומבטלי מחיצתא, או דקי"ל כרבי יהודה דאתי רבים ומבטלי מחיצתא, וכהא דאמר רבי יוחנן [אליבא דרבי והורה] ירושלים אלמלא דלתותי ננעלות כלילה חייבין עלי' משום רה"ר, והיינו דאי קי"ל כרבי יוחנן כדאי דלא מהני צוה"פ להתיר רה"ר מה"ת, דאתי רבים ומבטלי מחיצתא, ואכן הרבה ראשונים העתיקו כרבי יוחנן, וכתב המשכנ"י בסי' ק"ב דכן נקטינן להלכה, והו' מה שכתב המ"ב בסי' שס"ד [בביה"ל ד"ה ואחר] הרוב פוסקים העתיקו כרבי יוחנן, והכוונה רוב הראשונים, והיינו לפימ"ש המשכנ"י בביאור דעת הראשונים, ולפי דעה זו מן התורה לא מהני צוה"פ להתיר רה"ר.

ואמנם דעת רוב גדולי הפוסקים האחרונים דאנן קי"ל כרבנן דלא אתי רבים ומבטלי מחיצתא, ועי' בשו"ת בית אפרים שהארץ להוכיח אשר כן הוא דעת הרמב"ם הרי"ף והרא"ש, ואשר כן הוא שיטת רוב ראשונים דקי"ל כרבנן, וכתב הב"א דהכי נקטינן, וכ"כ החזו"א, וכ"כ הדרכי משה בסי' שס"ד ס"ק א, וכן נקט בפשיטות הח"ס בשו"ת האורח סי' פ"ט, וכ"כ השו"ע הרב בסי' שס"ג ע"ב, ובסעי' מ"ד, ובסי' שס"ד ע"א, וכן מוכח דעת המג"א בסי' שס"ג ס"ק ל' ובס"ק ל"ד ובס"ק מ', וכ"כ הנוב"י מוכח בשו"ת תשובה מאהבה סי' קי"ב, והאבני נזר בסי' רע"ג ורע"ו, וכ"כ בישועת מלכו סי' כ"א, ועוד הרבה אחרונים.

ואמנם עוד נחלקו האחרונים לפי מאי דקי"ל כרבנן דלא אתי רבים ומבטלי מחיצות, אי מהני צוה"פ להתיר רה"ר מה"ת, דהשו"ע הרב [בסי' שס"ד ע"ד], והמ"ב [בסי' שס"ד ע"ד] ד בביה"ל ד"ה ואחר, ובסי' שס"ג בביה"ל ד"ה אסרון, והערוה"ש [בסי' שס"ד], והאשל אברהם [בסי' שמ"ה בסו"ד], והאבני נזר [בסי' רס"ה, רע"ג, ורע"ו], והישועת מלכו [בסי' כ"א] וכן בשו"ת דברי נחמ"י [סי' כ"ג], והצמח צדק [מס' עירובין פ"ה מ"ו בסופו] כולם תפסו בפשיטות, דלמ"ד לא אתי רומ"מ ממילא מהני צוה"פ להתיר רה"ר גמור מה"ת, ורק מדרבנן לא מהני, [אך דעת הדברי נחמ"י, וכן המ"ב, דקי"ל כר"י דאתי רומ"מ, אבל עכ"פ מוכח בדבריהם דרבנן מהני צוה"פ]

אבל החזו"א כתב דאפי' לרבנן לא מהני צוה"פ להתיר רה"ר מה"ת, דס"ל דצוה"פ גרוע מפסי ביראות [שם כמתני'], ובזה אתי רומ"מ גם לרבנן, וכ"כ המשכנ"י [בסי' קכ"א] דכל שיש רחב ט"ז אמה גם לרבנן בעינן דוקא הדלתות, וכן יוצא לפי מש"כ הגר"ח הלוי בביאור שיטת הרמב"ם.

והפרמ"ג סי' שס"ג כמשבצות זהב מספקא ל' אי צוה"פ נחשב מחיצה מה"ת להתיר רה"ר עי"ש, ועי' ביאור הלכה סי' שס"ג ד"ה ואסרו, שהביא דברי הפרמ"ג, ומוכיח מהתנס' דף י"א דהוי מחיצה להתיר רה"ר.

התורה מהני צוה"פ ברה"ר, נמצא שכל עיקר הנידון הזה הוא באיסור דרבנן, שהרי מן התורה בודאי מהני צוה"פ, וממילא אין כאן שום חשש איסורא דאורייתא, אבל לפי הפוסקים הנ"ל (שם), הסוברים שמן התורה לא מהני צוה"פ ברה"ר, נמצא שאנו רנין באיסורא דאורייתא

ג ועפ"י כתבו כמה פוסקים הטעם שסמכו העולם להקל לערב בצוה"פ ברחובות רחכים ט"ז אמות, אשר לפי כמה ראשונים הוי רה"ר גמור, ואיך סומכין להקל באיסורא דאורייתא, אלא הטעם בזה דאנן קיי"ל כמ"ד לא אתי רבים ומבטלי מחיצתא, וממילא לפי"ז מהני צוה"פ לרה"ר גמור מדאורייתא (עי' לעיל הערה ב'), וליכא אלא איסורא דרבנן שהצריכו דלתות, וכיון שזהו רק מדרבנן שפיר אפשר להקל ולסמוך לענין זה ע"ד הפוסקים האומרים דרה"ר בעי ס"ר אשר לפי דבריהם יוצא דשפיר מהני צוה"פ כל שאין ס"ר בוקעין, כ"כ הצמח צדק מס' עירובין פ"ה מ"ו, והישועות מלכו סי' כ"א, והסכים עמו האבני נזר סי' רע"ג אות ט"ז, וכ"כ המ"ב בביה"ל סי' שס"ד (והיינו דאע"ג דהמ"ב ס"ל שצריכים לחוש לדעת הסוברים אתי רומ"נ, וכמוש"כ שם בביאור הלכה, מ"מ בזה ניחא לי' ליישב מנהג העולם שסמכו להקל ולא חששו לגררא דחיוב חטאת, דהעולם נקטו דאינו אלא חשש איסור דרבנן). ואמנם עיי' בית מאיר סי' שס"ד סעי' ב' בסופו שכתב טעם מנהג העולם "דסמכו על על דברי המהר"ם ז"ל שבדרכי משה סק"א שתופס לחלוטין דעת רש"י ז"ל לעיקר".

פרק ב איזהו רה"ר

איזהו רה"ר רחובות ושווקים הרחבים ט"ז? אמה ואינם מקורים, ואין להם חומה, ואפילו יש להם חומה אם הם מפולשים משער לשער (ולין למומו נעולות כלילה) הוי רה"ר, וי"א שכל שאין ששים רבוא עוברים בו בכל יום אינו רה"ר (שר"ע סי' שמ"ה סעיף ד')

א. המנהג שנתפשט ברוב ערי ישראל הרבה מאות שנה מקודם, עפ"י גדולי עולם חכמי צרפת ואשכנז, לעשות עירובין בצוה"פ גם ברחוב רחב מ"ז אמות ומפולש משער לשער, משום שסומכין להלכה על דעת הי"א שהוא שיטת רש"י שאין רה"ר דאורייתא רק אם יש ס"ד עוברים בו.

ב. יש שכתבו שגם דעת המתבר' והרמ"א להכריע ההלכה כהי"א דאין רה"ר מה"ת רק כס' רבוא עוברים בו, והוסיפו עוד שכן הוא

ד כ"כ ערוך השלחן סי' שמ"ה סעיף י"ח וז"ל: "שהעירובין נתפשטו ברוב ערי ישראל הרבה מאות שנים מקודם רק על סכך היתר זו וכאילו בת קול יצא הלכה כשיטה זו, ואם באנו לעכב לא לבד שלא יצייתו אלא נראה כמשתגעים". וכעין זה לשון המ"ב סי' שס"ד סק"ח "ואף שאין למהות לאחרים הנוהגים להקל ע"י צוה"פ שכן נהגו מעולם עפ"י דעת הפוסקים המקילין בזה, ועי' לעיל פ"ב הערה ג'.

" כ"כ בשו"ת בית אפרים סי' כ"ו, וז"ל: "אף שיש כמה גדולי עולם החולקים על שיטת רש"י מכל מקום אין כח ביד שום אדם לערער על המנהג אשר נתיסד עפ"י גדולי עולם חכמי צרפת ואשכנז אשר אנו מבני בניהם ומימיהם אנו שותים".

" עי' בית מאיר סי' שס"ד סעי' ב' בסופו שכתב טעם מנהג העולם "דסמכו על על דברי המהר"ם ד"ל שבדרכי משה סק"א שתופס לחלוטין דעת רש"י ז"ל לעיקר". ועי' לעיל פ"ב הערה ג'.

ז כ"כ המג"א סי' שמ"ה ס"ק ד, ועי' מתצה"ש שפי' דאע"ג דהמחבר סתם כדעה קמייתא, מ"נ: הרי כתב בסי' ש"ג דמנהג העולם לסכוך על דעת המקילים, ומוכח שלמעשה הכריע המחבר דהעיקר כהי"א, ובשו"ת בית אפרים [דף מ"ה ע"ב] הסביר הדברים יותר, והביא מכללי הכנה"ג דאע"ג דידוע כללא שכללו הפוסקים, דכאשר מביא המחבר דעה א' בסתם, ואח"כ מביא י"א, שדעתו לפסוק כהדעה שמביא בסתם, מ"נ: אם יש ראי' קצת שדעת המחבר לפסוק כהי"א, אין כלל זה אמור, וממילא בנידו"ד, כיון שהמחבר מביא שיטת הי"א בסתמא בסי' ש"ג, ודוחק לומר שזה רק בתורת לימוד זכות ולי' לא ס"ל, מוכח דהכא פוסק כהי"א, ועוד כתב הכ"א דכל היכא דדעה ראשונה הוא דעת הרמב"ם והרשב"א או

דעת רוב הפוסקים^ט, והמחמיר בזה יחמיר לעצמו ואין בידו למחות למה שנוהגים עכשיו כאותן הרבים המקילים.

ג. יש שכתבו שאף שאין למחות ביד הנוהגים בזה להקל, מ"מ כל ירא שמים יחמיר לעצמו^י, לחוש לדעת הסוברים שהוא רה"ר מן

שאר חכמי הספרדים, אין הכרח שכוונתו להכריע והלכה כזה אלא משו"ה כתבו בסתמא כיון שכן היתה המנהג פשוט במדינות הספרדים.

ואמנם ע"י ביאור הלכה בסי' שמ"ה ד"ה וי"א, שמביא מכמה אחרונים שהוכיחו דאדרבה דעת המחבר לפסוק כדעה קמייטא דיש רה"ר אפילו בלי ס"ר.

ח כ"כ הטור"ז סי' שמ"ה ס"ק ו, אמנם ע"י ביאור הלכה שם שהביא מהבית מאיר שדחה ראיית הטור"ז בזה.

ט טור"ז ומג"א שם, והנה ידוע שהמשכנ"י (בסי' ק"כ) הרעיש העולם נגד מה שנהגו ברוב ערי ישראל לערב ע"י צוה"פ, אפילו ברחובות רחבים ט"ז אמה ומפולשים משעל"ש, ולדעתו דעה קמייטא שהביא המחבר הוא "עיקר להלכה שהם מחמירין בשל תורה (וע"י בזה לעיל פרק ב' הערה ג') ועוד שהם רוב מנין ובנין", והאריך להוכיח כי דעת רוב ראשונים דלא בעינן ס"ר, ודלא כמוש"כ הטור"ז והמג"א, וכתב אשר כן הוא שיטת המחבר, ובדרך זו הלך גם המ"ב, (בביה"ל סי' שמ"ה בד"ה שאין, ובסי' שס"ד בד"ה ואחר) ולפי"ז כתב המ"ב דאע"ג דהמקיל יש לו על מי לסמוך ואשר אין למחות ביד המקילין, מ"מ כודאי כל יר"ש יחמיר בזה.

וע"י בערנה"ש סי' שמ"ה סעי' י"ז וסעי' י"ח, שמשמעות דבריו דס"ל שדברי המשכנ"י עיקר להלכה, ורק משום שא"א לעכב העירובין משום משום שלא יצייתו כו', ע"כ הוכרח ללמוד זכות על העירובין שנתפשטו ועיי"ש בסעי' י"ט כ' וכ"א שהמציא יסוד חדש בדין רה"ר, וכמילא אפילו לדעה קמייטא דלא בעי ס"ר כותר לערב.

ואמנם הבית אפרים בסי' כ"ו האריך לסתור דברי המשכנ"י, והצדיק מנהג העולם, והראה לדעת כי נכונים דברי הטור"ז והמג"א, ואדרבה רוב ראשונים ס"ל כדעת רש"י, ובכללם הרמב"ם הרי"ף והרא"ש, ועיי"ש שמנה למעלה מעשרים ראשונים הסוברים כן, (ובספר תולדות שמואל הפליג עוד יותר וסופר וכונה לערך ששים ראשונים דאין רה"ר בזה"ז כשום דבעינן ס"ר בוקעין), וכתב "אשר אין כת ביד שום אדם לערער על המנהג אשר נתסד עפ"י גדולי עולם חכמי צרפת ואשכנז אשר אנו מבני בניהם ומימיהם אנו שותים".

ולמעשה לפי המשכנ"י אין היתר לערב בצוה"פ אפילו בעיירות קטנות שאין בהם ס"ר, כל שהרכים רחבים ט"ז אמות, וכבר כתבו הפוסקים שהמנהג הפשוט שנתפשט ברוב ערי ישראל לערב בצוה"פ אפילו ברחובות רחבים ט"ז דנקטינן להלכה כדעת הי"א, וזהו שכתבנו בפנים סעיף א, וסעיף ב"

לשון הטור"ז שם.

יא כ"כ השו"ע הרב בסי' שמ"ה סעיף י"א, והחיי אדם כלל מ"ט הלכה י"ג, והמ"ב בסי' שס"ד ס"ק ח', ואמנם הרב והחיי אדם לא כתבו זאת להדיא בקשר לעירובין בצוה"פ, ואכן

התורה גם בלי ששים רבוא עוברים בו, וי"א דארברה אפילו יר"ש לא יחמיר בזה²⁷

יש להסתפק בכוונתם, אם ר"ל שנחמיר אפילו במקום שיש עירוב בצוה"פ, ושלא נסמוך על העירוב, או אפשר עיקר כוונתם, שבלי עירוב נחמיר לחוש שיש כאן רה"ר דאורייתא, ונ"מ לענין ספק הוצאה, שיש להתמיר בדבר מחשש רה"ר דאורייתא, וכמו שמצינו בפוסקים לענין הוצאת שעון וכדו' בשאר שאלות המבוארים בסי' ש"א, דאפילו הסוכרים שיש להקל לדונו כתכשיט ולהחיר הוצאתו, או משאר טעמים, מ"מ מחשש רה"ר דאורייתא החמירו, אבל אם כבר נעשה עירוב בצוה"פ, י"ל דגם יר"ש אינו צריך להתמיר, דהא כאשר יש צוה"פ, הרי דעת הרב דליכא כאן איסורא דאורייתא אפילו לדעה קמייתא וכנ"ל הערה ב' ואינו רק לכל היותר איסורא דרבנן, דמדרבנן אסור לטלטל רק ע"י דלתות, א"כ הא לא חמיר מכל ספיקא דרבנן דאולינן לקולא, ומהיכי תיתי שיר"ש יחמיר, ובפרט שלרוב פוסקים העיקר כדעה בתרייתא, ומה גם שנתפשט המנהג כוותייהו, איברא דמסתימת דבריהם נוטה יותר שכוונתם לכלל מיילי יחמיר לחוש דהוי רה"ר דאורייתא.

והנה בביה"ל סי' שמ"ה לאחר שהוכיח דעת הרבה ראשונים דלא בעינן ס"ר כתב דלפי"ז כל יר"ש לא יסמוך על העירובין בצוה"פ, ואמנם ציין למ"ש בסי' שס"ד ושם כתב שבע"ז יחמיר רק מטעם שלדעתו קיי"ל כר"י דארומ"מ וצוה"פ לא מהני מה"ת, ולכן כתב שם לחוש לגררא החיוב חטאת, אבל לפי"ש הפוסקים דאנן קיי"ל דלא ארומ"מ, לכאו' אין הכרח שבע"ז יחמיר בזה, כיון דאינו אלא ספיקא דרבנן.

ואמנם בצמח צדק מס' עירובין פ"ה מ"ז כתב להדיא שיר"ש יחמיר גם לענין שלא לסמוך על העירוב, [אע"ג דהוא ס"ל שם דאנן קיי"ל לא ארומ"מ], ועיי"ש שכ"כ מכח ג' טעמים, א' לחוש לדעת הפוסקים דקיי"ל אתי רומ"מ, ב' גם לפי מאי דקיי"ל לא ארומ"מ "אין ראי' גמורה דגם בצוה"פ אמרינן כן", ועוד דגם בדרבנן באיסור שבת יש לחוש לדעת הפוסקים דלא בעינן ס"ר, הרי לנו להדיא שיר"ש נכון שיחמיר גם במקום שיש עירוב שלא לטלטל, ואמנם ראוי לציין, שהצ"צ לא כתב כן משמ"י דהרב שכתב להדיא בסי' שמ"ה שיר"ש יחמיר, ומשמע משום דלא ברירא לי' בכוונת הרב אי קאי גם במקום שיש עירוב וכשנ"ת, ולכן כתב כן מסברא דנפשי, וצ"ע. והנה דברי הצ"צ והמ"כ, אמורים אפילו בעיירות קטנות כל שהרחובות רחבות ט"ז אמה, ויש בהם כל תנאי רה"ר. ואמנם פשיטא דאם חסר א' מתנאי רה"ר, אשר אפילו לפי דעה קמייתא אינו רה"ר, בזה לא אמרו כלל שיר"ש יחמיר, שהרי בזה לכו"ע אינו רה"ר מה"ת, ולזאת צריך לדעת בכל מקום על מה אדני ההיתר הוטבעו ואם יש היתר שהוא גם לפי דעה קמייתא, הנה בזה לא אמרו כלל שיר"ש יחמיר.

²⁷ בתשובת אדמו"ר מזונקאטש שליט"א בענין היתר טלטול בבארא פארק, הביא מבעל מנחת אלעזר (בנימוקי או"ח סי' שצ"ט סוף סק"א) שהקפיד נגד מי שהחמיר בזה אפילו לעצמו, כי ס"ל שכיון שעירובין הוא מהדברים שאין הצדוקים מודים בו, חייבין אנו שלא להתמיר בכל מקום המותר להלכתא עיי"ש, ועי' גם בשו"ת בית אפרים דמשמע עכ"פ שאין צריך להתמיר בזה, שכתב שהמנהג נתיסד עפ"י גדולי עולם חכמי צרפת ואשכנז אשר אנו מבני בניהם ושוהים מימיהם, ומשמע דשפיר דמי לנהוג כן לכתחילה, וכן הוא משמעות המג"א והטו"ז.

פרק ג ששים רבוא כיצד

ו"א כל שאין ששים רבוא עוברים בו בכל יום אינו רשות הרבים (שו"ע סימן שמ"ה סעיף ד')

הנה כבר נתבאר לעיל (פרק ב') שנתפשט המנהג ברוב ערי ישראל להקל כדעת הי"א שהוא שיטת רש"י, שכל שאין בו בקיעת ששים רבוא אינו רה"ר, ואמנם בביאור שיטת הי"א, כלומר איך ובאיזה אופן יהי בקיעת הס"ר, הנה נחלקו בדבר רבותינו הראשונים והאחרונים, ועיקר מה שנחלקו הוא, ששים רבוא כיצד, שולטים בו או עוברים בו, אלא שבה גופא מסתעף הדבר לכמה פרטים, ונבאר השיטות דבר דבר על אופניו.

א. ו"א שכל שרשות ששים רבוא שולטת עליו, כלומר שהדרך מוכן ונעשה להשתמש לששים רבוא, אע"פ שאין הולכים שם כל הששים רבוא ביום אחד, מ"מ הוא רשות הרבים, כיון שעב"פ שלמי בה ששים

² נקדים בזה הקדמה קצרה ובה יוכן בטוב כלל דברי הפרק: א' מהנקודות שמאריך בהם המשכנ"י, הוא בביאור שיטת רש"י שמצריך בקיעת ס"ר שיהא רה"ר, וקוטב דבריו שגם לפי שיטת רש"י שכיח בזה"ז רה"ר, והיינו עפ"י מה שמבאר שנחלקו הראשונים בהבנת דברי רש"י, שיש מן הראשונים, ובכללם הר"ת והר"פ, שפירשו דברי רש"י כפשוטן, דבעינן שיהא הס"ר הולכים עלי דרך בכל יום, ובלא"ה אינו רה"ר, ואחריהם נמשך הטור והמחבר כמ"ס ס"ר עוברים בכל יום, ואמנם יש ראשונים ובעיקר מבואר זאת בריטב"א שפירשו כוונת רש"י, דסגי בהכי שיש כאן שליטת ס"ר, כלומר שהדרך מוכן ומתוקן שיעבור בה ס"ר, אפילו אם לפועל לא יעברו בה הס"ר, הוא תופס לעיקר שיש לו להמשכנ"י קושיות עצומות על הראשונים שפירשו כפשוטו, והוא תופס לעיקר כאידך ראשונים, דסגי בס"ר שולטים, וממילא יוצא לפי דבריהם, שגם לשיטת רש"י, שכיח רה"ר בזה"ז, וכגון במקום שיש דרך המלך עוברת בתוך העיר והרי זה מוכן לכל בני המדינה, וממילא הוא רה"ר גם לשיטת רש"י אף שאין עוברים שם לפועל ס"ר.

ואמנם הב"א בתשובותיו להמשכנ"י, אינו משיב כלל על נקודה זו שיש כאן מחלוקת ראשונים בהבנת דברי רש"י, רק עיקר דבריו להשיב על פירושו של המשכנ"י בדברי הריטב"א ודעימ"י דס"ל דסגי בס"ר שולטים, ובה ס"ל להב"א, דאע"ג דסגי בזה שרשות הס"ר שולטים שם, מ"מ "הזמנה לאו מילתא היא" ובעינן שיהא שם הס"ר בקירוב מקום, ושיהא הרכם של הס"ר להשתמש באותו דרך כ"כ, עד שיהא אפשר ועלול שיעברו הס"ר ביום א', ובכך מכיון שזה לא שכיח הדרא דינא דאין רה"ר בזה"ז.

הוא אומר לא נחלקו הב"א והמשכנ"י בביאור שיטת הטור והמחבר, דלדידהו פשיטא דבעינן ס"ר עוברים בכל יום, לא נחלקו כי אם כפי שיטת הריטב"א אליבא דרש"י, ובין להמשכנ"י ובין להב"א אין שום חילוק כלל בין רחובות העיר לבין דרכים שמחוץ לעיר, וכן תפסו בפשיטות הרבה אחרונים, ואמנם בשו"ת אג"מ סלל דרך חדש בביאור שיטת רש"י, וכן בביאור כוונת המחבר, ולדבריו יוצא חילוק גדול בין רחובות שבעיר, לבין דרכים שמחוץ לעיר ויתבאר שיטתו בזה בסעיף ג' וסעיף ה'.

רבוא¹⁷. ולכן עיר שעשויה להיות רוכלת העמים שיש לה דרך ומעבר שכל באי עולם יכולים לעבור לתוכה, אע"פ שאין דרים בתוכה ששים רבוא, הוי כל רחובותי רשות הרבים¹⁸, ואפילו עדיין לא עברו בברחובותי הששים רבוא, אבל אם אין לה דרך ומעבר מארצות רחוקות, ורחובותי אינם עשויות רק לאנשי העיר ולסביבותי, אז אם

¹⁷ שו"ת משכנ"י סי' ק"כ דף ק"ו, וחזר על הדברים ביתר ביאור בסי' קכ"א (דף קכ"ד ואילך), ומקורו מדברי הריטב"א דף נ"ט במתני' עיר של יחיד עיי"ש שפירש"י שלא הי' נכנסים בה תמיד ס"ר של כנ"א ולא חשיבא רה"ר ולא דמיא לדגלי מדבר, ועי' ריטב"א שם שהקשה בשם ר"ת, דא"כ היכי משכחת לה עיר שהיתה של רבים כתחילתה, דהא ודאי מילתא דלא שכיחא הוא שנתיישבו שם בתחילתה ס"ר, ולעולם לא משכחת לה אלא בהיתה בתחילתה עיר על יחיד, ובטלת דין משנתינו בעיר של רבים, ות"י הריטב"א כי רש"י אינו מצריך שיתיישבו בעיר ס"ר אלא שיכנסו בה ס"ר באלו הכרכים והעיירות הפתוחים למקומות הרבה, ורגילין בה סוחרים וכיו"ב, ותדע שאף ירושלים לא הי' בה ס"ר תדיר, ואעפ"כ יש בה משום רה"ר אלמלא דלתותי ננעלות בלילה, ומעתה כל שבתחילתה נתישבה בכרכים ושווקים גדולים להיות רוכלת העמים זו היא של רבים עכ"ל,

וכתב המשכנ"י שהמעין בדברי הריטב"א יראה להדיא שיש כאן מחלוקת הראשונים בביאור שיטת רש"י, דהר"ת ויתר הראשונים שהקשו קושיא זו על רש"י, ע"כ שפירשו בדעת רש"י כפשוטו דבעינן ס"ר הולכים בו תדיר, ולכן הקשו על רש"י היכי משכחת עיר של רבים מתחילתה, אבל הריטב"א פי' שדי בשליטת הס"ר, ובה מיישב שיטת רש"י דכיון שמוכן עבור הס"ר, אע"ג שעדיין אינם עוברים בו בפועל מ"מ הוי רה"ר, וכן לענין ירושלים כיון שהיתה רוכלת העמים, ומוכן לס"ר תמיד לעבור בה, הוי תמיד רה"ר אפילו בזמן שלא עברו בה.

ועי' בשו"ת אג"מ ח"א סי' קל"ט, שמצדד מקודם לפרש בדברי רש"י דהעיקר שיהי' בהעיר ס"ר דיירים, ואפילו אלו שבבתים מצטרפים, (ובת"ד סי' פ"ז מסיק להקל דבעינן דוקא בהרחובות) ולכאור' זה כפי' הריטב"א בדברי רש"י וכדאסברא לן המשכנ"י, שהעיקר שהס"ר משתמשים בהדרכים לצורכם, כ"א כאשר צריך לו, ולפי"ז בודאי מצטרפים כל בני העיר, לא שנא בבתים או ברחובות, אלא החילוק ביניהם שלהמשכנ"י לאו דוקא בני העיר הזאת אלא הה"נ מהסביבות, כל שרגילים בהעיר, וכדלהלן סוף הסעיף עיי"ש, אבל להאג"מ תלוי דוקא בבני העיר ועי' סעיף ג'.

¹⁸ בשו"ת משכנ"י לא פירש להדיא שכל רחובותי הם רה"ר, אבל זיל בתר טעמא, כיון דתליא דס"ר שלטי בה הה"נ בכל רחובות העיר, הרי שלטי בה ס"ר, שבודאי עשויים כל הרחובות להשתמש לכל בעי שערי העיר אם יהי' להם איזה צורך לילך שם, וראי' לדבר שהרי המשכנ"י כתב שלפי שיטה זו היתה כל מחנה ישראל רה"ר, אע"ג שגם שם הי' רחובות הפרטיים אצל האוהלים עשויים בעיקר להדרים שם, ומוכח דבכה"ג מקי' ס"ר שולטים בה והוי רה"ר, וא"כ הה"נ כל רחובות העיר.

עכ"פ יהי מספר בני העיר וסביבותי הרגילים בה ששים רבוא, יהי כל רחובות העיר רשות הרבים.¹⁰

ב. וי"א שאם אין שם בקירוב מקום ששים רבוא, העוברים ושבים שמה בכל עת, שדרכם לצאת ולבוא באותו דרך, עד שאפשר שביום אחד יעברו כולם בדרך ההוא, אינו רשות הרבים.¹¹

¹⁰ כ"כ המשכנ"י שם דף קכ"ז ר"ה ואולם, והטעם שאם יש מעבר ודרך שהכל יכולים לבוא לשם גם ממקומות הרחוקים הרי ממילא כל דרכי העיר עשויים להשתמשות ס"ר, דהיינו לכל באי עולם אשר יכולים לבוא ברחובות העיר, והרי הדרכים מיועד לכך כיון שיש דרך ומעבר להעיר, משא"כ אם אין מעבר ודרך להעיר, כמו כפרים הרחוקות, שאין מיועד שיבואו לשם מאפסי ארץ, ואין דרך להגיע לשם ממקומות הרחוקים, לכן בעינינו שעכ"פ יהי מספר בני העיר והסביבות ס"ר ואז הרי משתמשת לס"ר, והוי כולו רה"ר.

ונראה דלפי שיטה זו כמעט כל העיירות מנינו הם רה"ר, (אם יהי בהם שאר תנאי רה"ר), ואפילו עיירות קטנות ביותר, שהרי עפ"י רוב יש דרך ומעבר (היינו ע"י) ההולך עד להעיר, וממילא יש בה תנאי של ס"ר שולטים בה.

¹¹ שו"ת בית אפרים סי' כ"ו דף מ"ו, והנה לכאור' נחלקו האחרונים בביאור כוונת הב"א, במה שכתב "עד שאפשר שיעברו ס"ר ביום אחד", י"א הכוונה דבעינינו שיהא שכיה ומצוי שיעברו כהדרך ס"ר, ויש שהבינו לכאור' דסגי באפשריות בעלמא, ונעתיק מקודם לשון הב"א ואח"כ דברי האחרונים שדנו בכוונת דבריו.

וד"ל הב"א שם: "ומה שהאריך [המשכנ"י] בדברי רש"י עפ"י דברי הרמב"ם שכתב דאינו מצריך שיתיישבו בעיר ס"ר כאלו הכרכים והעיירות שהם פתוחים למקומות הרבה כו' והנה ידיד יחכם נ"י האריך בהרצאת דברים להעמיס בכוונת רש"י שכל שהדרך מופקר והוא מעביר לס"ר אף שאין באין לתוכה ס"ר כיון שמתוקן ומוכן ומופקר לבא לתוכה אנשים מכל הארץ כו' ואומר אני אף שירובה כל הינם מוכן ומופקר ומתוקן אין שומעין לו להוציא דברי רש"י מפשטן, שכתב עיר של יחיד שלא היו נכנסים בה תמיד ס"ר של ב"א, וכן כתב בדף ר' ועיר שמצויין בה ס"ר ואין בה חומה שהי' רה"ר שלה מפולש משעל"ש, כו' ופשיטא דמצויין כמש בעינינו, והיינו שיהא עלול לכך שיבואו לשם אלה מפה ואלה מפה, דוגמת דגלי מדבר דאמרינן דמחנה לוי' רה"ר לפי שהי' הכל מצויין אצל משה רבינו, וכן אמרינן עגלות תחתיהן וכיניהן רה"ר, ופי' ר"י לפי שהי' דרכם לבוא באותו דרך, והיינו כדברי רמב"ם כו' ובסו"ד שם סיים אן לרש"י בעינינו שיהא דרך סלולה לס"ר המצויין שם בקירוב מקום ועוברים ושבים שם בכל עת עד שאפשר שביום אחד יעברו כולם בדרך ההוא, ועי' גם לעיל דף מ"ד ע"ב, וד"ל: דודאי גם בדגלי מדבר לא היו עוברים בין העגלות ותחתיהן כל שעה רק כיון שהיו חונים סביב לה ס"ר ודרכם הי' לצאת ולבוא באותו דרך כמוש"כ התוס' בעירובין, אבל אם [אין] שם במקומו וסביב לה כמספר הזה וגם אינה רוכלת העמים אשר אלי' יבואו מאפסי ארץ ס"ר אף שהוא לרבים הוכן לעבור שמה כשיבואו השתא מיהא ליתנייהו ואולי במספר שנים לא יעלה למספר הזה אף שהוא דרך סלולה ומעבר לרבים מ"מ הזמנה לאו מילתא עכ"ל.

ועי' מאירי בריש מס' עירובין שמשמע כהב"א, וד"ל: "רה"ר הוא דרך שיש ברחבה ט"ז אמה כו', וכן הצריכו בו גדולי הרבנים שיהא בו דריסת רגל לס"ר, ולא שיהא ס"ר יכולים

לעבור שם ביחד, אלא שיהא דרך מצוי לס"ר ורגילים לעבור בו, ומשמע דקאי כשיטת הריטב"א שיהא דרך מצוי לס"ר, ואמנם הוסיף דבעינן "ורגילים לעבור בו" ולפי המשכנ"י הלא די בזה לחוד והוי דרך מצוי לס"ר, ומוכח כהב"א.

והנה המשכנ"י בתשובתו השנית להב"א (דף קכ"ו בד"ה ומה) נתקשה בכוונת דברי הב"א במה שכתב "עד שאפשר שביום אחד יעברו" וז"ל: "גם מה "האפשר" הזה שכתב מעכ"ת, ואם הכוונה שאף שמעולם לא יעברו כיון שאפשר בו, מנא לי' למר הא לדעת המפרשים בדעת רש"י ז"ל וכמה פוסקים כתבו בפירוש דבעינן שיהי' ס"ר בוקעין בכל יום כמש"ל מזה, והיינו זה נכנס זה יוצא בו' אבל מחנה ישראל לא הי' דריסת רגלם מצוי' תמיד אלו לאלו, לכן לא הוי רה"ר לדעתם, אף שאפשר לס"ר שבקירוב מקום לעבור אין זה כלום לדעתם, ואם הכוונה שעכ"פ באיזה יום יעברו כולם מה גבול יש בדבר אם יום או יומים לשנה, ואין לנו פשרה בזה אלא או דבעינן ס"ר בוקעים בכל יום כדעת המפרשים בדעת רש"י, או דלא בעינן רק שתהא דריסת רגל ס"ר מצוים שם אף בימים רבים, כיון שעכ"פ רגלם מצוים שם הוי רה"ר, וזו דעת ריטב"א וריא"ז בדעת רש"י עכ"ל.

ואמנם עי' שו"ת מהרש"ם ח"ג סי' קפ"ח שתפס בפשיטות בכוונת הב"א דבעינן שיהא שכיח ומצוי שיעברו ס"ר ביום אחד, וכתב וז"ל: דכיון שהדגלים היו סמוכים מסביבות העגלות הי' מצוי שיבואו אלה מפה ואלה מפה, והי' שכיח שיעברו ביום א' ס"ר בו' וכל עיר שאין מצוי שיעברו בה ס"ר ביום אחד אין לה דין רה"ר עכ"ל, ונראה בעליל שהמהרש"ם פי' מ"ש הב"א "אפשר" "ועלול" הכוונה שכיח ומצוי ודו"ק, ולא רק אפשרות בעלמא.

וכן מוכח בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סי' ד' הביאו האדמו"ר ממנוקאטש שליט"א בתשובתו אודות היתר טילטול) שכתב לענין עיירות הגדולות, שיש בהם ס"ר, שרחובות הגדולים מקום המסחר ביותר, שם הוא רה"ר, דבדאי בוקעין בו ס"ר ביום, ומשמע להדיא אבל בשאר רחובות אינן רה"ר, ובהמשך דברי המנח"א שם כתב להדיא שדבריו בזה הם עפ"י "הב"א אשר העמיק הרחיב בזה בארוכה", ומבואר שהבין המנח"א כדעת הב"א שרק אותן הרחובות ששכיח בהן ס"ר הם רה"ר ולא שאר הרחובות העיר, ואע"ג שנמצאים ס"ר בקירוב מקום לכל הרחובות, והרי "אפשר" במציאות שיבואו שם ס"ר, אלא מוכח דבעינן דרך דשכיח שיעברו בו ס"ר, ולא מהני אפשרות בעלמא, וכמוש"כ מהרש"ם.

ונראה שהביאן לפרש כן בדברי הב"א, כי מאחר שכתב הב"א דבעינן שיהא "הס"ר מצוין שם בקירוב מקום", וגם הצריך שיהא הס"ר "עוברים ושבים שמה בכל עת", מה הי' חסר שהוצרך להוסיף עוד "עד שאפשר שביום אחד יעברו כולם בדרך ההוא", הלא בודאי אם הם שם בקירוב מקום, וגם עוברים ושבים בהדרך, הא ממילא גם אפשרי במציאות שיעברו שם ביום אחד, וכי איזה מניעה יש בדבר, וכן לעיל הדגיש "והיינו שהוא עלול לכך שיבואו לשם אלה מפה ואלה מפה", ומהו משמע שכוונת הב"א להוסיף ולפרש שיעור בה"עוברים ושבים שמה בכל עת", והיינו דבעינן שיהא דרכם של הס"ר לצאת ולבא בהדרך ברגילות ובתמידות כל כך, עד שאפשר מתוך זה הרגילות, שיוזמין שיבואו ס"ר בהדרך ביום אחד, (ורק ככה"ג נחשב שרשות הס"ר שולטים שם) ולאפוקי אם נמצאים שם בקירוב ס"ר, ומשתמשים באותו דרך באופן שלפי השתמשות הרגילה לא יזמין כלל שילכו כולם ביום אחד (דאז לא נחשב שהס"ר שולטים על הדרך ההוא).

ודבר זה אפשר לבחון אם שכיח ומצוי שעוברים שם ס"ר ביום אחד, דאם אינו שכיח שיעברו ס"ר ביום אחד, מוכח דאינם משתמשים הס"ר בהדרך כ"כ, וזהו ביאור מ"ש מהרש"ם דבעינן שיהא שכיח ומצוי שיעברו שם ס"ר ביום אחד, ונראה ברור לפי המהרש"ם והמנח"א, אפילו אם יתברר שבאיזה ימים בשנה עוברים שם ס"ר, מחמת סיבה

צדדית, לא מהני זה על כל השנה שיהי' רה"ר בעבור זה, דאנן בעינן שיהא עוברים ושבים כל עת כ"כ עד שבכל יום יהי' אפשר לספקי דילמא יהי' עוברים שם ס"ר.

ונראה שכן מדיוק נמי בלשון הב"א כדף מ"ה ע"ב וז"ל: לפי שהי' מצוי שם כמה עיירות גדולות במדינות אשכנז וצרפת ואינגלטירא שהי' בו ס"ר כגון עיר גדולה פאריז לונדון ווינא פפד"מ ועוד רבים כהנה כרכים גדולים אשר המה רכלי העמים ומרובה באוכלסון מאד והיו בו גם ישראל הרבה דרים שם ועי' בשו"ת ח"צ סי' ס"ז לענין אינגלטירא שכתב איך יתכן כו' ויש בה כמה סרטיות ופלטיות דדשו בה רבים ואולי ס"ר כו', עכ"ל, ומשמע להדיא שגם בעיירות הגדולות ההם שהי' בהם ס"ר, עיקר הנידון בהם הוא רק סרטיות ופלטיות שבהם דדשו כי רבים ואולי ס"ר, אבל הרחובות שבעיר שלא דשו בו רבים, אינם רה"ר.

וכן מוכח עוד בדברי הב"א כדף מ"ד ע"ב כמה שכתב לפרש הא דאיתא במס' שבת דף ו' ע"א, לענין מדבר בזה"ז שאינו רה"ר, וכתב וז"ל: "דודאי לאו במדבר שמס לגמרי מיירי, רק איכא שיירתא טובא דאולי ואתו כו' מ"מ כיון שהרכים אינם מצויין שם כל שעה, אע"ג דלפי רוב ההולכים שם לפרקים, יעלו למנין ששים רבוא לא איכפת לן, כיון שאין מצויין שם כל שעה עכ"ל, וכן ביאר מזה עוד להלן מ"ו ע"א וז"ל: "ומה שכתב מדברי רש"י בשבת שפי' כאן בזה"ז דהולכי מדבריות לא שכיחי, כבר כתבתי בזה לעיל דכוונתו דאע"ג דאיכא שיירתא טובא דפרשי בהברא ומאן מפסי אם לא יעלו לחשבון ס"ר, מ"מ כיון דעכ"פ לא שכיח כולי האי, ואנן בעינן שיהי' מצויין ס"ר עכ"ל, הרי כתב להדיא, דאע"ג שיש באמת ס"ר המשתמשים והולכים בהמדבר לפרקים, "ומאן מפסי אם לא יעלו לס"ר" מ"מ אינו רה"ר בשביל כך, והטעם בזה כתב "דעכ"פ לא שכיח כולי האי ואנן בעינן שיהי' מצויין ס"ר", ומזה נראה ברור כוונת הב"א דלא מהני אפשרות בעלמא, אלא בעינן שכיח שם ומצוי ס"ר עוברים, וכמוש"כ המהרש"ם והמנח"א.

ואמנם עי' שו"ת אחיעזר ח"ד סי' ח' שכתב אודות פאריז שכיון שיש בה ס"ר הוי רה"ר, אע"פ שאין בכל רחוב ורחוב ס"ר, מכ"מ מקרי רה"ר, ועיי"ש שסיים וז"ל: "שו"ר בשו"ת בית אפרים חאו"ח סי' כ"ו כו' ושם חשיב לה פריז רה"ר כה"ת עכ"ל, ומשמע מרהיטת לשוננו שהבין בהב"א דכל רחובות העיר הוי רה"ר, ואפילו אותן רחובות דלא דשו בו ס"ר, כיון שעכ"פ בקעי בהעיר ס"ר, וצ"ל דס"ל להאחיעזר דעיקר כוונת הב"א שצריך שיהא ס"ר בקירוב מקום, ומשתמשים בהדרך לצורכם, אפילו אין שכיח שיעברו ס"ר, כיון שאפשר הדבר במציאות סגי בהכי.

ואיכא למידק קצת בדברי האחיעזר, כנ"ש דחשיב לה הב"א לפאריז רה"ר מה"ת, דקשה לכאור' דהא הב"א כתב להדיא להיפך, וז"ל: "ואמנם עיירות שבמדינות אלו (פאריז לונדון ווינא ופפד"מ, שכתב שם שיש בהנך עיירות ס"ר) רחובותי' קצרים ואין בהם רוחב ט"ז אמה" עיי"ש, הרי להדיא כתב דאינם רה"ר, וע"כ צ"ל כוונת האחיעזר, דמשמעות הב"א שלולי זאת רחובותי' קצרים וכי' הי' העיר כולו רה"ר מצד שיש בהם ס"ר, (אף שעכ"ז עדיין אין הכרח בדברי הב"א דהי' כל העיר רה"ר, ואדרבה הרי מדיוק לשוננו משמע שלא דן אלא לענין פלטיות שבה, שדשו בו ס"ר וכמוש"כ בשם הח"צ וכו'ל), וראיתי בספר אחד שהרחיק לכת באמרו שנסתבר לו שמעתיק התשובה השמיט מלה אחת "לא", וצ"ל שבב"א "לא" חשיב לי' פריז רה"ר, ונראה שדבריו אינם אלא דברי תימה.

ונמצינו למדים שנחלקו הפוסקים בכוונת הב"א, שהמהרש"ם והמנח"א תפסו כוונת הב"א דבעינן שיהא שכיח ומצוי שיהא ס"ר עוברים בהדרך, ולא מהני כלל מא שהם בקירוב מקום והוא אפשרי במציאות שיבואו, והאחיעזר נקט כוונת הב"א דסגי בזה שהם בקירוב מקום ואפשר שיבואו, אפילו לא שכיח.

ומן הראוי להדגיש, אשר כל עיקר דברי הבית אפרים האלו, אינן אמורים אלא בביאור שיטת הריטב"א אליבא דרש"י, וכמו שהזכיר כמה פעמים במפורש ע"י לשונו לעיל, אבל אין הכרח כלל בכוונתו אם זה גם שיטת הטור והמחבר בשיטת רש"י, שהרי כתבו להדיא דבעינן ס"ר עוברים כל יום, ולא סגי במצויין בקירוב מקום ואפשר וכו', וכמו ש"כ המשכנ"י דפליגי הראשונים בשיטת רש"י, ושמוכרח כן בריטב"א עיי"ש, ובשו"ת מהרש"ם שם, הביא מהרב השואל האבדק"ק חיראב, שה"י דוצה לפרש דברי המחבר מ"ש עוברים שם כל יום שאין הכוונה עוברים ממש אלא ראוי לעבור, ובעין שיטת המשכנ"י, והמהרש"ם האריך לדחות פ"י זו, דא"א לפרש הכי בכוונת המחבר, בפרט שכתב הלשון כל יום, אלא הפירוש הוא כפשוטו דבעינן שיהא ס"ר עוברים בו כל יום עיי"ש, ובאמת שכן פ"י נבי המשכנ"י בכוונת המחבר, וא"כ מהיכי תיתי שהב"א חולק על זה, דהא זהו פשוט לשון המחבר, אלא פשוט דכל דברי הב"א אינם אמורים אלא בביאור שיטת הריטב"א, ובה"י דסגי בשכיח שיעברו ס"ר ביום אחד, אבל לפי המחבר בעינן שיעברו ס"ר במציאות כל יום.

וע"י ב"א דף מ"ו שכתב לחלוק על המשכנ"י וד"ל: "ועליו המשא הזה להוציא דברי רש"י ופוסקים ראשונים מפשוטן, דאנא מצא שצריך שיה"י ס"ר בוקעין כאחד, שגם במדבר לא היו בוקעין כאחד במתנה לוי" רק זה נכנס וזה יוצא", הרי מכוון כוונתו להדיא שעיקר דבריו לחלוק על מה שהבין בכוונת המשכנ"י דמצריך שיהא הס"ר בוקעין כאחד, ועל זה השיג שזה ודאי אינו, אלא סגי בזה נכנס וזה יוצא, ובאמת גם המשכנ"י בתשובתו השנית הדגיש שבנדאי מודה דסגי בס"ר עוברים ביום אחד, זה נכנס וזה יוצא, ולא בעינן ס"ר כאחד, ע"י לשון המשכנ"י לעיל, ומה שהאריך הב"א בשיטת הריטב"א, אינו הכרח דס"ל דהכי קיי"ל, אלא ר"ל שגם עפ"י הריטב"א שהוא חומרא בשיטת רש"י, מ"מ לא שכיח הה"ר בה"י, וזה ברור.

ואמנם יתכן לפי מ"ש מהרש"ם והמנח"א, דבעינן שיהא שכיח ס"ר עוברים, אפשר הגדר שכיח הוא הרבה פעמים וכמעט כל יום, וא"כ אפשר שזהו גם הפירוש בדברי המחבר, וכמו ש"כ המנח"א ע"י לשונו להלן הערה כ"א, דבנדאי לא בעינן כל יום ממש ואם יחסר יום א' אינו רה"ר, רק הרבה פעמים בתמידות, וממילא לפי"ז יתכן שהכל עולה בקנה אחד, ואין כאן אלא שיטה אחת ברעת רש"י והוא דבעינן ס"ר עוברים ברגילות, וכמעט כל יום, עד שבכל יום איכא לאיסתפקי אפשר היום עברו ס"ר, אבל להאחיעזר, שכוונת הב"א הוא דסגי באפשרי במציאות בעלמא, כודאי שאין זה הפי' בהמחבר, וכמו ש"כ מהרש"ם הנ"ל שדוחק לפרש כן בכוונת המחבר, אלא לכאור' צ"ל כנ"ל שהב"א לא אמר אלא לפרש דברי הריטב"א, ודו"ק.

והנה עפ"י כל מה שנתבאר בב' סעיפים אלו יוצא לנו ב' דרכים בהבנת כל הראשונים שמשמעות דבריהם ששיעור ס"ר נאמרה בהעיר, הא' הוא שיטת המשכנ"י בביאור הריטב"א, והב' הוא שיטת הב"א, ולשניהם אין זה דין מיוחד לעיר דוקא, דלהמשכנ"י כן לי עיר וכך לי חוץ לעיר, העיקר תלוי שאם נעשה עבור ס"ר הוי רה"ר, וכן להב"א העיקר תלוי בזה שהס"ר הם בקירוב מקום ודרכם לבוא וכו', וכך לי בקירוב מקום תוך העיר כמו מחוץ לעיר, ולפי המנח"א והמהרש"ם, אפילו יש ס"ר דרים בתוך העיר כל שאין דרכם לבא בהדרך ההוא אינו רה"ר וכשנ"ת, (וגם להאחיעזר לכאור' אינו תלוי בעיר דוקא אלא בזה שיש ס"ר בקירוב מקום, אלא שאפשר שכל העיר נחשב קירוב מקום) ופשוט שכמו שפירשו דעת הריטב"א בשיטת רש"י כן יתפרש כל הראשונים שכתבו מצויין בעיר.

ג. ויש שחלקו בין רחובות שבעיר, לבין דרכים שהם מחוץ לעיר, שבדרכים מחוץ לעיר בעינן שיעברו ששים רבוא כל יום, אבל בעיר אם יהי' מספר בני העיר בצירוף הנכנסים שם כל יום ששים רבוא, הרי כל רחובות העיר רה"ר.¹⁷

ד. ויש החולקים על כל הנ"ל, וסוברים שאין רשות הרבים אלא אם כן יש ששים רבוא עוברים¹⁸ באותו רחוב¹⁹ כל יום²⁰, ובלא"ה אינו

¹⁷ שו"ת אג"מ ח"א סי' קל"ט ענף ה', ובח"ד סי' פ"ז, ועיי"ש שמצדד שכן הוא ביאור שיטת רש"י והרא"ש ועוד ראשונים, דסגי בזה שיש בעיר ס"ר ומצרפינן אפילו הנמצאים בכתיים, (ועיי"ש שחסיק שיש להקל, דבעינן ס"ר בצירוף ככל הרחובות, ולא מצטרפי אלו שכבתיים, ושיטתו זו יתבאר להלן סעיף ה' עיי"ש), ובדרך שחזן לעיר בעינן ס"ר עוברים בו כל יום.

ולכאור' שיטת האג"מ בזה הוא כעין פשרה בין שיטת המשכנ"י ושיטת הכ"א, דבזה שמצדד כל בני העיר אפילו הנמצאים בכתיים, הרי זה דומה להמשכנ"י, ומוכח דס"ל שהגרד בזה שס"ר שולטים, ואמנם בזה שמגביל הדבר דתלוי בס"ר בעיר דוקא, ולא מהני מה שעשוי בשביל ס"ר שיכולים לבא מחוץ לעיר וכשיטת המשכנ"י, (ועיי"ש עוד שכתב דבעינן שיהי' נמצאים ס"ר בעיר שהוא בשטח שהוא לכל היותר י"ב מיל על י"ב מיל, כלומר שאם הס"ר שבעיר מפוזרים בשטח גדול מזה, אינו רה"ר), הנה בזה דומה קצת להב"א, והיינו דס"ל דבעינן שיהא הס"ר בקירוב מקום כמוש"כ הב"א, ואז מקרי ששולטים שם ס"ר, אלא שאינו לגמרי כהב"א, שלפי האג"מ אם הס"ר הם בקירוב מקום אבל מחוץ לעיר לא מהני רק אם נכנסים לעיר כל יום, ובזה הוא מקיל על הב"א.

וראוי לציין מ"ש באג"מ ח"ד סי' פ"ז ע"ד תיקון עירובין בעיר פלעטבוש וד"ל: "עכ"פ אני סובר כן לדינא, (הביאור בשיטת רש"י בתנאי ס"ר) אבל לא רציתי לומר זה לפס"ד ברור, מאחר שלא הוזכר זה בפירוש בדברי רבותינו האחרונים, ובערוך השלחן משמע שודאי לא נחית לזה כו' אבל בזה טעם למה שלא אמרתי למה שאני סובר לפס"ד ברור, אבל מאחר שיצא קול שאני הוא המתיר, שהוא בעצם נגד מ"ש ונגד מה שאני סובר כן לדינא הוכרחתי לכתוב מכתבי זה"עכ"ל.

והנה עיי' בהשקטות לח"ד (בעמוד תכ"ח) "וגם כתבתי באור על חשבון הס"ר שכל אלו הם חדושים שאף שברור לענ"ד שהוא אמת שייך למיפלג אחר שראו כל מה שכתבתי אם יש להם טעמים, אבל על ברוקלין שתלוי בדין הס"ר אם נמצאו בשטח דלא יותר מי"ב מיל, וכיון שנחברר שפלעטבוש יש שם הרבה יותר כו' וכן בארא פארק הוא אסור מדינא בלא דלתות עכ"ל, וכוונתו בזה צ"ב דכד דייקת שפיר תראה שלא מסיק לענין ברוקלין להדיא שדינו שונה מנהעטען, ושכאן צריך למחות ביד המקלין, אלא מסיק שבברוקלין הוא סובר לדינא שאסור, וגם צ"ע לפימ"ש הוא עצמו כס' פ"ז לענין עירוב בפלעטבוש, שהגם שהוא סובר כן לדינא מ"מ אינו אומר כן בתורת פס"ד ברור, כי לא הוזכר בדבריו האחרונים, א"כ צ"ב ככוונתו בההשקטה, ואם חזר ממ"ש בהתשובה הנ"ל, ורצונו מעתה לפסוק בתורת פס"ד ברור, הו"ל לפרושי כן להדיא, וצ"ע.

¹⁸ כן הוא פשוט משמעות לשון הטור ושו"ע סי' שמ"ה סעי' ד', וכן הוא שיטת התוס', ור"ת, ור"פ, כ"כ בשו"ת משכנ"י (ומובא עיקר תוכ"ד לעיל הערה י"ד), וד"ל (בדף קכ"ה)

"עכ"פ למדנו מדברי התוס' דה"ר ילפינן ממחנה לוי' ומזה הוציאו הפוסקים דבעינן ס"ר כל יום כמוש"כ הבמחבר בשו"ע סי' שמ"ה וי"א דכל שאין ס"ר עוברים בו כל יום כו' ונמצא לשון זה גם בדברי פוסקים ראשונים ונלמד ממחנה לוי' עכ"ל, ועיי"ש בדבריו שמבאר דילפינן זה דבעינן כל יום, ממה שנאמר במלאכת המשכן שהביאו כל יום בבוקר נדבת המשכן למשה, ועי' עוד להלן (בדף קכ"ו) "והמעייין בדברי הריטב"א יראה להדיא שזו מחלוקת בין הראשונים ד"ל שפירשו דעת רש"י כפשוטן דבעי ס"ר בוקעין תדיר כא', ולכן הקשו על רש"י ד"ל היכי משכחת עיר של רבים מתחילתה כקושית ר"ת ד"ל (וכן הקשה גם הר"פ), ובין הריטב"א ד"ל שפי' כוונתו שתהא לס"ר דריסת רגל בתוכו ובה תי' קושית ר"ת ד"ל עכ"ל, הרי להדיא שפירש כוונת הטור ומחבר פשוטו כמשמעו, דבעינן ס"ר עוברים בהרחוב כל יום, וכן פירש המשכנ"י בדעת הרבה פוסקים ראשונים.

וכן במ"ב סי' שמ"ה סעיף ד' משמע דס"ל כן בפירוש דברי המחבר עיי"ש במ"ב ס"ק כ"ד וד"ל: בכל יום, חפשתי בכל הראשונים העומדים בשיטה זו ולא נזכר בדבריהם תנאי זה, רק שיהי' מצויין שם ס"ר, ועי' בשעה"צ אות כ"ה שסיים וד"ל: "אבל אין הכרח שיהי' צריך להס"ר שיעברו בכל יום דרך המבוי המפולש", ומוכח שהבין בדעת המחבר שאכן כוונתו כפשוטו שצריך שיעברו כל יום הס"ר דרך המבוי המפולש, וכ"כ בשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' קפ"ח, שרצה הרב השואל האברק"ק חיראב, לפרש כוונת המחבר שיהא ראוי לעבור, והמהרש"ם דחה דבריו, וד"ל (לאחר שקו"ט בכלל אי שייך לפרש כיו"ב בלשון המחבר): "מ"מ כיון שיש לפרש בפשיטות למה נדחוק א"ע, ועוד דבנידוד דנקטו דיהיו עוברים בכל יום ודאי אין לפרש כן דלענין ראוי אין לשער בכל יום, וגם לא הו"ל לסתום אלא לפרש, ואף דמלשון סה"ת דנקט שיהי' שולטין יש קצת סיוע לדבריו אבל מלשון שאר פוסקים לא נראה כן", הרי להדיא שהפי' בדברי המחבר הוא כפשוטו, וכן מוכח משו"ת דברי מלכיא לרש"ת מנח"א מובא לשונם להלן הערה כ"ב עיי"ש ודו"ק.

היינו שיהא הס"ר עוברים בכל המשך הרחוב, אבל אין לצרף הס"ר מכל אורך הרחוב, כלומר שאם מקצתן עוברים בחלק זה ומקצתן בחלקו האחר אין מצטרפין, כ"כ המשכנ"י וד"ל: "ונפלאתי מאוד אם כוונת מעכ"ת שבצירוף כל השיירות שבכל המדבר הגדול והנורא אפשר מאה פרסאות יצטרפו כולן לס"ר אף שרחוקין הרבה זה מזה, ואין רואין ואין יודעין אלו את אלו, הזה נקרא צירוף, וא"כ גם ביישוב נצרך כל אנשי היישוב בערך עשרים פרסה נמצא ס"ר, אלא ודאי כיון שאין דרך לאלו אם אלו ואין הולכין ובאין בדרך אחד אין כאן צירוף, וגם במדבר הי' כן", הרי להדיא דאין מצטרפין הס"ר רק כאשר הולכין ובאין בדרך אחד, וכ"כ האג"מ בתשובתו להגר"מ קליין שליט"א הגדפס בספרו אום אני חומה, וד"ל: "ולא מוכן מה שהביא מס' תירוש ויצהר שהגה"מ שמואל האריך להתיר השאסי בעירנו ההולך מווארשא לפעטערבורג שתמצא בו כמה מליונים בנ"א, לראי' שבצוה"פ ניתר גם כשעוברין ס"ר, וכי בהשאסי הארוך הזה, עברו בכל אורכן כמה מליונים בנ"א, אלא מקצת דרך בחמישים מיל מווארשא להערים הסמוכות לה עברו כאלף איש בערך, ובחמישים מיל האחרים עברו איזה מאות איש אחרים, וכן בכל מקצת דרך עברו עלי' אינשי אחרני עד פעטערבורג, ומעולם לא עברו במקום אחד אף לא רבוא אחד וכו', והוא טעה שחשב כל העוברים מתחילתו ועד סופו אף שעברו רק מילים אחדים" עכ"ל, הרי להדיא דבעינן שיעברו הס"ר באותו מקום ולא מצטרפי' הס"ר מכל אורך הדרך.

^{כז} כן הוא לשון השו"ע, וכן הוא לשון כמה ראשונים, ובשו"ת מנח"א כתב וד"ל: פשוט דאינו בכל יום ממש דאם יחסר יום א' בודאי לא יצא מתורת רה"ר רק הרבה פעמים היינו תמיד לענין זה עכ"ל, ומוכח עכ"פ דבעינן הרבה פעמים, ורק דלא בעינן כל יום ממש, אבל בעינן שיהא בגדר "תמיד", ועי' גם בשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' קפ"ח שכתב דבעינן שיהא שכית ומצוי שיעברו ס"ר, ועי' באג"מ ח"ד סי' פ"ח בסופו ד"ה והנה מסתבר, שדן לענין

רה"ר, ואפילו יש ששים רבוא עוברים, אלא שהם מפוזרים בכל הרחובות, לא מהני זה שיהי' רה"ר, אלא בעינין שיהיו הששים רבוא עוברים באותו רחוב דוקא, ובלא"ה אינו רה"ר^{כב}.

קאני איילענד וברייטאן ביטש שאיכא ימים בימי הקיץ שבאים לשם יותר ממיליון איש ביום, וכיין שאיכא ימים שאיכא ס"ר אפשר דסגי בהכי להיות נחשב רה"ר על כל השנה, שלא הכל הזכירו שצריך להיות הס"ר בכל יום, וא"כ אפשר סברי דאם איכא המציאות בעוברים ס"ר, וראוי הוא מצד המקום ומספר אנשים שבסביבה שיעברו גם כל עת ס"ר הוא רה"ר, אפילו אינם עוברים במציאות אלא איזה ימים בשנה, וסיים שם אך בזה כיון דבשו"ע כתב בדעת שיטה זו דצריך שיעברו ס"ר כל יום יש אולי להקל עכ"ל.

^{כג} כ"כ המשכנ"י, והדברי מלכיאל, והמנח"א, והערוה"ש, וכן משמע באשל אברהם, עי' משכנ"י שביאר להדיא שיטת הטור והשו"ע דבעינין ס"ר עוברים כל יום שלמדו זאת מהמבואר בגמ' (שבת צ"ו ע"ב) דמחנה ישראל הי' לא הי' רה"ר, וע"כ הטעם משום דדוקא מחנה לוי הי' ס"ר עוברים כל יום אצל משה כדי להביא נדבת המשכן, משא"כ במחנה ישראל לא היו הולכים ס"ר בכל הרחובות כי לא היו מצויין אלו לאלו, ומבואר להדיא דאע"ג שמחנה ישראל הוא עיר דדרים בו ס"ר, ויש ס"ר בצירוף ככל הרחובות לא מהני זה שיהי' רה"ר אלא בעינין ס"ר עוברים באותו רחוב לפי שיטת הטור והשו"ע, ועי' גם רשב"ם ב"ב דף ס' להדיא דמחנה ישראל לא הי' רה"ר, וכן עיי"ש נמוק"י, וכ"כ הערוה"ש סי' שמ"ה סעי' כ' עיי"ש.

וכן עי' בשו"ת דברי מלכיאל ח"ד סי' ג' בסופו וז"ל: ע"ד מ"ש בחיבורי ח"ג בהשמטה לסי' י"ח שאם יש מבוי מפולש רחב ט"ז אמה, היינו שיהא המבוי מפולש מקצה לקצה, אשר באמת אינו מצוי כלל בעיירות גדולות, ולזה נהגו לערב בכרכים גדולים מאוד ולא חששו למה שיש שם ס"ר, כיון שאין שם רה"ר מפולש כנ"ל, וגם כי הס"ר מפוזרים בכל הרחובות, ולא יזדמן כלל שילכו כולם ברה"ר אחד וכמש"ש. עכ"ל, ועיי"ש בהשמטה הנ"ל, שלא רצה לסמוך על סברה זו להתיר, ומצדד שם דהוי רה"ר אע"פ שמפוזרים הס"ר בכל הרחובות, וכפי הנראה שחזר בו, ומסקנתו דבעינין ס"ר ברחוב אחד.

וכן עי' שו"ת מנחת אלעזר בח"ג סי' ד' וז"ל: הנה לפי"ז בעיירות הגדולות כמו לונדון פאריז וויען וברלין וכהנה ברחובות הגדולים מקום המסחר ביותר דבודאי ס"ר בוקעין בו ביום" הרי להדיא דאפילו בעיירות הגדולות ההם, שכבר כתב הב"א שיש שם ס"ר, והמנח"א מביא דברי הב"א הנ"ל, ומ"מ דוקא הרחובות הגדולים מקום המסחר ביותר, שעוברים בו הס"ר הוי רה"ר ולא כל הרחובות העיר, ומבואר דלא מצרפינן כל הרחובות העיר.

וכן מוכח דעת הערוה"ש בסי' שמ"ה סעי' כ' וכ"א דאפילו עיר שיש בו ס"ר אינו רה"ר רק באותם הרחובות שהכל פונים עליהם, כמו במחנה לוי' שהכל מצויין אצל משה, אבל לא מצרפינן הס"ר מכל הרחובות.

וכן מוכח דעת האשל אברהם בסי' שמ"ה וז"ל: הדרכים המפולשים הנעשים ע"י הקיר"ה והם רחבים יותר מט"ז אמה ובהרבה מקומות יש בהם ס"ר בוקעים בכל יום, ולכאוי הוי רה"ר לכו"ע, וגם הדרכים שמתפצלים לצדדים שאין שם ס"ר בוקעים הרי הם מפולשים לרה"ר והם ג"כ בכלל רה"ר עכ"ל, הרי להדיא דרק משום שיש דרך שעוברים בו ס"ר כל יום, ואותו דרך הוי בודאי רה"ר, בזה ס"ל דגם הדרכים המתפצלים לצדדים הוי ג"כ חלק מהרה"ר, ומוכח דאין מצטרפים ס"ר המפוזרים בכל הרחובות, דאילו כן הרי היו כל

ה. ונחלקו הפוסקים לפי רעה זו, במקום שיש רחוב שעוברים בו ס"ר, ו"א שכל הדרכים הנמשכים הימנו נידון כחלק מעצם רה"ר, והיינו דוקא אם אינם מתעקמים מהרה"ר כעין "ד", אלא נמשכים ממנו ביושר, ואע"ג שבאותם הדרכים אין ס"ר עוברים בהם²², ו"א דרך אותו הרחוב שעוברים בו הששים רבוא הוא הנידון כרה"ר, משא"כ רחובות המפולשים לו אינם חלק מרה"ר²³.

ו. ו"א שכל רחובות העיר נידון כרה"ר אחת, ואם עוברים בכל רחובות העיר בצירוף ס"ר, הוי כל רחובותי רה"ר, וכל שנמצאים בעיר כל כך תושבים שיש לשער שיהי' נמצאים בהרחבות ששים רבוא כל יום, יהי' כל רחובות העיר רה"ר, והיינו שאם יש ד' או ה' פעמים ס"ר, דהיינו לערך ג' מליון אינשי, אז הוי כל רחובות העיר רה"ר²⁴.

רחובות העיר רה"ר משום שכולן מצטרפין יחד להס"ר, והא"א כתב שם דדרכים המתעקמים מהרה"ר אינם בכלל רה"ר, ומוכח דאין הס"ר מצטרפין מכל הרחובות אלא בעינן ברחוב אחד.

[ולכא למימר דהני מילי בדליכא ס"ר בעיר, אז הוא דבעינן שיהא הס"ר ברחוב אחד, הא איכא ס"ר הדריס בעיר נעשו ממילא כל רחובותי רה"ר, אפילו ליכא ס"ר עוברים ברחוב א', והא"א מיירי שיש ס"ר רק בהדרכים מצד ההולכים מעיר לעיר, הא בודאי ליתא, דהא"א מביא רא"י לדבריו שם ממדבר עיי"ש, והרי מתנה ישראל במדבר הי' עיר שהיו בו ס"ר דיירים, והיו גם ס"ר מפוזרים בהרחבות, ומ"מ ס"ל דלא הי' רה"ר רק הדרכים המפולשים בשוה להרה"ר שהיו שם ס"ר בוקעים, הרי מבואר להדיא דעת הא"א דאין רה"ר רק בס"ר עוברים באותו רחוב ולא מצטרפי הס"ר מכל הרחובות]

²² האשל אברהם סי' שמי"ה ע"י לשונו לעיל הערה הקודמת, ונראה ליישב בזה קרשית המשכנ"י, שהקשה על שיטת הראשונים דמתנה ישראל לא הי' רה"ר, א"כ נמצא כאשר הוציאו מבתיהם הי' הוצאה מרה"י לרה"ר דרך סטיו, שנחלקו בזה תנאי אי חיוב, ולמ"ד דפטור א"כ קשה למה הזהירן משה לא תפיקו כו', הא אין בזה איסור הוצאה כלל, ועפ"י סברת הא"א לק"מ, כי אותן דרכים ממחנה ישראל שהיו מתפצלים ממחנה לוי, הי' ג"כ נחשב כחלק מרה"ר, ורק החלקים שהיו מתעקמים ממחנה לוי הי' מקום פטור ודו"ק.

²³ שו"ת מנחת אלעזר ע"י לשונו לעיל הערה ח', וכן מוכח גם מהמשכנ"י בדעת הטור והשו"ע, ע"י הערה הקודמת, וכן מוכח פשוט משמעות הרשב"ם והנמוקי"ם במס' כ"ב דף ס' שכל מחנה ישראל הי' רה"י.

²⁴ שו"ת אג"מ שם, והוסיף עוד בביאור הדברים בחלק ד' סי' פ"ז וסי' פ"ח, וד"ל: שאיכא שני עינינו, בדרכים צריך ס"ר בכל יום כלשון המחבר כו' אבל בעיר הוא רה"ר בזה שישנם

ז. וזה לשון הרב רבי מלכיאל: "נהגו לערב בכרכים גדולים מאוד, ולא חששו למה שיש שם ששים רבוא¹² כי הששים רבוא מפוזרים בכל הרחובות, ולא יזרמן כלל שילכו כולם ברחוב אחת".

בעיר ס"ר, ויש להקל שהוא שיהי ברחובות כל העיר כל העת שדרכן של אינשי לצאת מבתיהן כשצריכין לאיזה דבר ס"ר, אף שבכל רחוב ורחוב לא נמצאו אלא פחות הרכה, ואף שאין עוברין כלל אלא נמצאו ברחובות, הוא רה"ר אם במשך כל הרחובות הוא בסך ס"ר עכ"ל.

וצ"ע שבתשובתו להגר"מ קליין שליט"א הנדפס בספר אום אני חומה אות כ"ח מבואר דעתו להדיא דבדרך בעינן שיעברו הס"ר בכל הדרך שיהא רה"ר, ולא מצרפינן אלה מפה ואלה מפה לחשבון ס"ר, וצ"ל דעיר הוי גדר אחר, והוי כמו פלטיא, דבודאי בפלטיא לא בעינן שילכו הס"ר מחנות לחנות בכל הפלטיא, אלא מקום שמתקבצים שם ס"ר לסחורה, וכמו"כ צ"ל הגדר להאג"מ, דאם בכל הרחובות העיר יש ס"ר הוי כולו רה"ר, וכן מדויק בלשונו הנ"ל אף שאין עוברין כלל אלא נמצאו ברחובות שזה גדר פלטיא ודו"ק.

ועי' לעיל הערה י"ח שהבאנו מ"ש האג"מ שאף דס"ל כן לדינא כשהוא לעצמו, אבל לא רצה להורות כן בתורת פסק דין ברור מכיון שלא נמצא כן בדברי רבותינו האחרונים.

¹² כ"כ בשו"ת דברי מלכיאל ח"ד סי' ג' בסופו, וכן נהגו כהיום בירושלים ובבני ברק ובת"א, אע"ג שיש שם ס"ר, וכתב הר"מ הטעם כי הס"ר מפוזרים בכל הרחובות, ועי' לעיל סעיף ד',

והנה מנהג העולם בזה הוא דלא כשיטת המשכנ"י בסעיף א', דסגי בעשוי בשביל ס"ר, (ולפי המשכנ"י אפילו עיירות קטנות א"א לערב) וכן דלא כשיטת האחיעזר בהכנת הב"א בסעיף ב', דסגי בקירוב מקום ואפשרי המציאות שיבואו שם ס"ר, דלפי"ז הא א"א לערב בעיירות גדולות שיש בהם ס"ר דכל רחובותי הם רה"ר, ודלא כשיטת האג"מ בסעיף ג', דתלוי בעיר שיש בו ס"ר, אבל לפימ"ש המהרש"ם והמנח"א בדעת הב"א סעיף ב', א"ש מנהג העולם, כי יתכן שלא היו מערכין אותן רחובות הגדולים שיש בו חשש דדשו ב"י ס"ר, או אפשר נחברר להם שלא הי' כלל רחובות כאלו שעוברים בו ס"ר, וכדחזינן בעירנו ברוקלים אשר יש בו כמה מליון תושבים, ונחברר המציאות שאף רחובות הגדולים ביותר לא דשו ב"י ס"ר, ואמנם אין רא"י ממנהג העולם נגד שיטת האג"מ בסעיף ו', כי יתכן שמעולם לא דרו בעיירות גדולות כאלו שיש בהם ג' מליון אינשי, ושיהי' חשש שיש ס"ר הנמצאים ברחובות העיר.

¹³ ובדברי מלכיאל הזכיר עוד טעם להתיר, משום דאין הרחובות מפולשין מן הקצה לקצה, שזה אינו מצוי כלל בעיירות גדולות, ואמנם לא משמע כלל בדבריו דבעינן דוקא תרי טעמים להתיר, וגם לפי שאר האחרונים המובא לעיל סעיף ד', בודאי שזהו טעם המנהג, והיינו שנהגו העולם לסמוך על שיטת הי"א שהביא המחבר, ולא ס"ל שכל הרחובות בעיר הם רה"ר אחת.

וראה גם מ"ש לעיל פרק א' בסופו, מכמה פוסקים, הטעם דסמכו העולם על שיטת הי"א, ואיך סמכו להקל באיסורא דאורייתא, אלא הטעם משום דאנן קיי"ל כרבנן דלא ארומ"מ ונמצא ממילא דליכא כאן חשש איסורא דאורייתא, כי מדאורייתא מהני צוה"פ לעשותו רה"י, ולא נשאר כי אם חשש איסור דרבנן, שהצריכו דלתות, ובה סמכינן להקל על דעת הי"א, וכמו"כ משמע ממנהג העולם, שבביאור שיטת הי"א גופא, סמכו להקל ולתפוס הקולא, דבדרבנן סמכינן אהנך פוסקים המקילין.